

„RECALL: A Study of Central European Places of Memory for Collective Remembrance”

2023-1-HU01-KA220-HED-000154286

Module Title: *The Myth of National Disaster - Old defeats and modern traumas in Central Europe (Topic 3)*

Target Duration: 43 minutes (video) + 15-20 minutes (e-learning tasks)

Target Audience: University students, researchers, and history enthusiasts

This 43-minute module explores how “myths of national disaster” influence collective memory, political culture, and national identity in Central Europe. It focuses on Czechia, Hungary, and Poland to demonstrate how defeats, partitions, and “betrayals” have become tools of modern storytelling and statecraft. Led by Jiří Němec with case studies from István Kovács, Tomáš Knoz, and Mateusz Kurkowski, the session covers early modern turning points through the long 19th century and the traumas related to the World Wars and their aftermath post-1989 reinterpretations.

It begins with a conceptual framework (Němec) that views national disaster myths as a form of political language—showing how “fateful” events evoke emotions, justify agendas, and shape identity far beyond their immediate impact—then shifts to the Hungarian perspective (Kovács), where the Battle of Mohács (1526) serves as the archetype of loss and marks the start of a long Habsburg era; to the Czech perspective (Knoz), where White Mountain (1620) functions as a triad of revolt–defeat–retribution and becomes a central theme in 19th–20th-century nation-building narratives; and finally, to the Polish perspective (Kurkowski), where Maciejowice (1794) embodies martyrdom and the Romantic reinterpretation of defeat into moral triumph capital.

The module concludes with a synthesis by Němec that examines how modern traumas are used: Hungary’s Treaty of Trianon (1920) as a lasting symbol of grievance and loss; the Czech Munich Agreement (1938) as a model of “betrayal” that influences post-war and post-1989 politics; and Poland’s Ribbentrop–Molotov Pact (1939) as a dual invasion and a censored memory later reclaimed—highlighting the persistent power of disaster myths to influence public memory, policy, and international relations outlooks.

Primary Goals of the Module:

- **Contextualize** disaster myths as political and cultural tools in identity formation, memory politics, and crisis mobilization.
- **Compare** Czech, Polish, and Hungarian cases to identify shared patterns (defeat → trauma → mobilization) and national specificities.
- Foster **critical reflection** on how literature, film, monuments, and curricula recode past catastrophes for modern agendas.
- **Link past to present** by tracing how earlier defeats inform contemporary diplomacy, alliance attitudes, and EU debates.

„RECALL: A Study of Central European Places of Memory for Collective Remembrance”

2023-1-HU01-KA220-HED-000154286

EU Key Competences Addressed in This Module:

- **Cultural awareness and expression** – Understanding how remembered catastrophes structure national memory and a shared European heritage.
- **Critical thinking and digital literacy** – Evaluating sources (chronicles, memoirs, press, films, monuments, museums) and their later reinterpretations.
- **Social and civic competence** – Recognizing how trauma narratives inform civic identity, pluralism, and democratic decision-making.

Learning Outcomes:

By the end of the session, learners will be able to:

- Identify the historical conditions (confessional conflict, imperial rivalry, great-power diplomacy) that enabled disaster myths to crystallize in Central Europe.
- Describe the core cases: Mohács as paradigmatic fall, White Mountain as triad of loss, Maciejowice as Romantic martyrdom; Trianon, Munich, and Ribbentrop–Molotov as modern turning points.
- Analyze how trauma narratives operate across media—parliamentary rhetoric, schoolbooks, poetry/film, monuments, museums—to stabilize or contest authority.
- Explain the long afterlives of these myths in policy and law (e.g., land reforms post-1918, interwar revisionism, communist-era instrumentalizations).
- Compare Czech, Polish, and Hungarian trajectories to distinguish shared functions (warning, mobilization, identity) from national specificities.
- Evaluate 19th-century Romantic recordings and early-to-mid 20th-century appropriations (appeasement debates, resistance memory, censored narratives).
- Assess post-1989 revivals: how reopened archives, new memorials, and curricula reshaped public debates on blame, victimhood, and responsibility.
- Reflect critically on the line between historical event, politicized memory, and mythic construction in contemporary discourse.
- Discuss how disaster myths can both bridge transnational empathy (shared suffering) and polarize identity debates (exclusive grievance).
- Apply a source-aware method to separate primary evidence from retrospective myth-making in public history and education.

Central European disaster myths—Mohács, White Mountain, Maciejowice, Trianon, Munich, and the Ribbentrop–Molotov Pact—created a durable vocabulary of loss, betrayal, and endurance that states and communities repeatedly reinterpreted. Understanding these layers equips learners to read sources critically, recognize modern appropriations, and engage constructively with Europe’s shared yet contested memories.

Title: The Myth of National Disaster - Old defeats and modern traumas in Central Europe - (Topic 3 - ReCall Project)

I. Introduction - Jiří Němec

1. V historickém vyprávění se lidská minulost obvykle jeví jako střídání různě dlouhých období vzestupů a pádů. Na protagonisty vzestupů – činitele někdejších úspěchů a správných rozhodnutí, vzpomínáme jako na hrdiny a vyprávíme si o nich oslavné příběhy; a také události, které k dobám vzestupu vedly, se stávají předmětem našich vyprávění. Formují se tak velké kolektivní příběhy – národní mýty. Prostřednictvím takových mýtů si ujasňujeme svou situaci ve světě, upevňujeme svou kolektivní identitu a formujeme sebevědomí. V naší vzpomínce je místo také pro tragická období – doby úpadku. I vzpomínka na ně formuje velká kolektivní vyprávění a přispívá k formování kolektivní identity společenství. Nezřídka má formu jakéhosi kolektivního traumatu. Historická věda dosud pro tento druh traumatické kolektivní paměti nenašla specifické pojmenování. Pro naše účely ji budeme nazývat mýty národní katastrofy.

Voiceover: In historical narratives, the human past usually appears as a succession of different periods of ascents and declines. We remember the protagonists of the ascents - those behind former successes and correct decisions – as heroes and tell glorious stories about them; and events that led to times of ascent also become the subject of our narratives. Thus, great collective stories - national myths – are formed. Through such myths we clarify our position in the world, strengthen our collective identity and form our self-esteem. There is also a place in our memory for tragic times – periods of decline. Even the memory of these shapes large collective narratives and contributes to the formation of the collective identity of the community. It often takes the form of a kind of collective trauma. Historical science has not yet found a specific name for this kind of traumatic collective memory. For our purposes, we will call it national disaster myths.

2. Zamysleme se nejprve ve dvou bodech obecně nad mytologií národní katastrofy.

Voiceover: In two points, let us first reflect on the mythology of national disaster in general.

3. Zaprvé se mýty národní katastrofy vytváří kolem konkrétních dějinných událostí, které jsou v kolektivní paměti považovány za okamžiky osudových zlomů. Proč osudových? Protože jsou pokládány za zásadní momenty v dějinném vývoji, kdy začal úpadek; kdy společnost ztratila svou politickou svobodu či státní nezávislost; kdy se národ ocitl na kraji zániku. Patří sem tedy takové události, jejichž důsledky jsou posuzovány z hlediska vývoje země a společnosti v následujících desetiletích ba staletích za tragické.

Voiceover: First, myths of national disaster are created around specific historical events that are regarded in the collective memory as fateful turning points. Why fateful? Because they are considered pivotal moments in history, when a decline began; when a society lost its political freedom or independence as a state; when a nation was on the brink of extinction. This includes events whose consequences are considered tragic in terms of the development of the country and society over the following decades or centuries.

4. Nezřídka jsou za tyto osudové události považovány neúspěchy na bitevním nebo diplomatickém poli. S ironizující nadsázkou bychom je proto mohli společně s Jára Cimrmanem, zneuznaným českým géniem, ve skutečnosti fiktivní postavou her populárního pražského satirického divadla, označit za „Naše slavné prohry“.

Voiceover: Not infrequently, failures on the battlefield or in the field of diplomacy are considered to be such fateful events. With ironic exaggeration, we could therefore label them, as did Jára Cimrman, the unappreciated Czech genius, in reality a fictional character in the plays of a popular Prague satirical theatre, as "Our Famous Losses".

5. Zadruhé mýty národní katastrofy ovlivňují společnost obvykle dlouho poté, co přímé následky osudové události odezněly. Jak je to jen možné? Podobně jako ostatní mýty působí i mýty národní katastrofy na emoce ve společnosti. Zejména v krizových dobách vyostřují společenskou atmosféru. Aktualizované převyprávění mýtu, jež na přítomnou situaci vrhá stín minulé tragédie, mívá schopnost burcovat společnost k akci nebo ji naopak vhánět do letargie. Pro tuto schopnost sociální mobilizace jsou mýty využívány v politické komunikaci a katastrofické mýty zvlášť.

Voiceover: Second, national disaster myths usually affect society long after the direct effects of the fateful event have subsided. How is that possible? Like other myths, national disaster myths also affect the emotions in society. Especially in times of crisis, they sharpen the social atmosphere. The updated retelling of a myth, casting the shadow of a past tragedy onto the present situation, has the ability to stir society into action or, on the contrary, to drive it into lethargy. Because of this capacity for social mobilization, myths are used in political communication and catastrophic myths in particular.

6. Zaměříme nyní naši pozornost na střední Evropu. Najdeme také zde mýty národní katastrofy?

Voiceover: Let us now turn our attention to central Europe. Do we find national disaster myths here also?

7. Kdo se ponoří do národních dějin Poláků, Maďarů nebo Čechů, okamžitě narazí na několik událostí, jež v kolektivní paměti byly a někdy stále jsou považovány za události zlomové, osudové a tragické. Každý "neúspěch", každá "prohraná bitva" národních dějin, jakkoliv ve své době způsobila neštěstí, se ale nestane „osudovým neštěstím“ a kolektivním traumatem národního společenství.

Voiceover: Anyone who delves into the national history of the Poles, Hungarians or Czechs will immediately come across several events that were, and sometimes still are, regarded in the collective memory as fateful and tragic turning points. But not every "failure", every "lost battle" of national history, however much it caused misfortune in its time, becomes a "fatal misfortune" and a collective trauma for the national community.

8. V našem kurzu se omezíme pouze na vybrané "zlomové" události. Půjde o takové události, u nichž je nesporné, že důsledky, které způsobily, daly vzniknout katastrofickému mýtu, jež se odrážel nebo odráží v myšlení a činech moderních středoevropských národů. Je příznačným

rysem středoevropské kolektivní paměti, že Maďaři, Poláci i Češi mají nejméně jeden katastrofický mýtus, v němž je reflektováno "neštěstí" starších dějin, a jeden, který je spojen s moderními dějinami.

Voiceover: In our course we will limit ourselves to certain selected "turning point" events. These will be events for which it is undeniable that the consequences they caused gave rise to a disaster myth that has been or is reflected in the thinking and actions of modern central European nations. It is a characteristic feature of central European collective memory that Hungarians, Poles and Czechs have at least one disaster myth that reflects the "misfortunes" of earlier history and then one which is associated with modern history.

II. Old defeats in modern disaster myths - Jiří Němec

1. Na rozdíl od ostatních videolekcí dáme dnes prostor více národním expertům a jejich perspektivě. Každá země představí oba své mýty národní katastrofy. Začneme staršími dějinami a budeme postupovat chronologicky.

Voiceover: Unlike other video lectures, today we will give space more to national experts and to their perspective. Each country will present both of its national disaster myths. We will start with earlier history and then proceed chronologically.

2. Maďaři si připomínají událost 16. století – osudovou porážku uherského vojska v bitvě u Moháče proti osmanským Turkům, díky níž Uhry ztratily na několik staletí značné části svého území. Češi s hořkostí vzpomínají na událost 17. století – porážku vzbouřených českých protestantů v bitvě proti katolickému králi z rodu Habsburků, jež v českém království přinesla zásadní zvrat v politických a náboženských poměrech, a proto byla v moderní době považována za počátek konce českého státu. Poláci si smutně připomínají událost z 18. století – porážku polského povstání, v jehož důsledku na více než sto let zanikl starobylý polský stát.

Voiceover: Hungarians commemorate a 16th century event – the fatal defeat of the Hungarian army at the Battle of Mohács against the Ottoman Turks, which caused Hungary to lose large swathes of its territory for several centuries. Czechs bitterly recall a 17th century event – the defeat of the rebellious Czech Protestants in a battle against the Catholic king from the House of Habsburg, which brought about a fundamental change in the political and religious situation in the Kingdom of Bohemia and was therefore considered in modern times to be the beginning of the end of the Czech state. Poles recall with sadness an event from the 18th century – the defeat of the Polish Uprising, as a result of which the historic Polish state disappeared for more than a hundred years.

II/A. The Hungarian Perspective: Old defeats in modern disaster myths - The Battle of Mohács – „The vast cemetery of our national greatness” - István Kovács

1. Jó napot kívánok! Hogyha a régió, Közép-Európa vagy Kelet-Közép-Európa nemzeti mítoszait szemléljük, akkor nem mehetünk el a mohácsi csata mellett sem. A mohácsi csata, amely 1526. augusztus 29-én zajlott a kor egyik legnagyobb csatája volt, egyfelől a magyar, magyarul beszélő és keresztény csapatok, másfelől pedig az Oszmán Birodalom csapatai között. Az erőviszonyok nem voltak egyenlők, az oszmánok körülbelül két-két és félszeres túlerőben voltak, Szulejmán szultán vezette a csapataikat, és ennek megfelelően a csata sem

tartott túlságosan sokáig: másfél-két óráig. Mégis ez a másfél-két óra egy olyan történelmi esemény, amit a magyar emlékezet, gondolkodás, történetírás azóta sem lenyelni, sem kiköpní nem tud – csak öröljük a fogaink között. Ez miért is válhatott ilyen eseménnyé?

If we take a look at the national myths of the region—Central Europe or East-Central Europe—we cannot ignore the Battle of Mohács. The Battle of Mohács, which took place on August 29, 1526, was one of the greatest battles of its time, fought on one side by Hungarian, Hungarian-speaking, and Christian troops, and on the other by the forces of the Ottoman Empire. The balance of power was not equal—the Ottomans had about two to two-and-a-half times numerical superiority. Their troops were led by Sultan Suleiman, and accordingly, the battle did not last very long: only about an hour and a half to two hours. And yet, these short hours became a historical event that Hungarian memory, thought, and historiography have since been unable either to swallow or to spit out—we continue to grind it between our teeth. Why did it become such a defining moment?

2. Alapvetően két okból. Az egyik, hogy nagyjából a teljes magyar haderő megsemmisült, hét püspök, illetve érsek maradt holtan a csatamezőn, valamint az akkori főurak nagy része. Emellett pedig meghalt a király. II. Lajossal pedig nemcsak a magyar király, a fiatal magyar király, hanem a Jagelló-dinasztia is befejezte ténykedését Magyarországon. Azaz ezután köszöntött be a Habsburg-kor.

Essentially for two reasons. First, because nearly the entire Hungarian army was destroyed. Seven bishops or archbishops died on the battlefield, along with most of the high nobility. In addition, the king himself perished. With the death of Louis II, not only did the young Hungarian king fall, but also the Jagiellonian dynasty came to an end in Hungary. In other words, the Habsburg era began.

3. Tulajdonképpen már a kortársak is tisztában voltak a csata jelentőségével. Különösen a protestáns, az ekkor még apró, ám jelentős térhódítás előtt álló protestáns hittérítők, gondolkodók munkáiban találkozhatunk ezzel, valamint a csata közvetítői, történetírói szintén felismerték a mohácsi csata jelentőségét. Nyilvánvalóan a protestáns olvasat alapvetően a katolikus udvar, a katolikus püspöki kar, katolikus főurak hibájaként, sőt, mi több, bűneiként állította be a mohácsi csatát. Ez a gondolkodás természetesen összekapcsolódott a Habsburg Birodalom, a Habsburg Monarchia elleni fellépésekkel, illetve nyilvánvalóan a Habsburg Monarchia, mint a pápai akarat és a rekatolizáció egyik leghangsúlyosabb képviselője a 17. században, összeütközött a protestánsokkal, ami tovább erősítette azt az értelmezést, hogy Mohács után a magyar trónt megszerző Habsburg Monarchia felemelkedésének egyik alapvető oka maga a mohácsi csata volt.

Contemporaries were already aware of the battle's significance. This is especially evident in the works of Protestant preachers and thinkers—at the time still few in number, but on the verge of a major expansion—as well as in the accounts of those who reported on or chronicled the battle. From the Protestant perspective, the catastrophe of Mohács was fundamentally presented as the fault—and indeed the sin—of the Catholic court, the Catholic bishops, and the Catholic nobility. This interpretation naturally became intertwined with political opposition to the Habsburg Empire. In the 17th century, the Habsburg Monarchy was viewed as one of the strongest representatives of papal authority and the Catholic

Counter-Reformation, which clashed with Protestantism. This further strengthened the interpretation that the rise of the Habsburgs—who took the Hungarian throne after Mohács—was rooted in the battle itself.

4. Különösen a 19. században, a nemzeti ébredés időszakában vált ez hangsúlyossá, amikor az 1848–49-es forradalom és szabadságharc vérbe fojtásával megszűnt a lehetősége egy erős közép-európai, szuverén magyar nemzetállamnak – ahogy azt a kortársak gondolták –, és szembe kellett nézni azzal, hogy továbbra is a Habsburg Monarchiába tagozódva, Béccsel együtt kell folytatni ezt a történelmi utat.

This view gained even greater significance in the 19th century, during the age of national awakening. After the bloody suppression of the 1848–49 revolution and war of independence, the possibility of a strong, sovereign Central European Hungarian nation-state—as imagined by contemporaries—disappeared. Instead, Hungary had to continue its historical path as part of the Habsburg Monarchy, in cooperation with Vienna.

5. Ugyanakkor a Habsburg Monarchia a debreceni trónfosztás, valamint a szabadságharc véres leverése után ellenséggé vált Magyarországon. Ismét visszatekintettek a kortársak arra, honnan is gyökerezik a Habsburg jelenlét Magyarországon, és megint csak Mohácsot találták meg ennek egyfajta kiindulópontjaként. Azaz a nemzeti gondolatból visszavetítve: a nemzet első bukása, a középkori önálló, független magyar királyság bukása nem máshol keresendő, mint a mohácsi csatamezőn.

After the dethronement declared at Debrecen and the brutal repression of the war of independence, the Habsburg Monarchy became a declared enemy in Hungary. People again looked back to identify the roots of Habsburg presence in Hungary, and once more, they traced them back to Mohács. In other words, from the perspective of national thought: the nation’s first fall—the collapse of the independent medieval Hungarian kingdom—can be found on the battlefield of Mohács.

6. Ezért aztán Mohács egyfajta nemzeti mítosszá vált ebben az időszakban, a 19. században. Mohácsnak emlékezete van ma is. Emlékezete volt a 20. században, amikor Mohácson fogadalmi templomot építettek, amikor is Mohácson Horthy Miklós kormányzó beszédet mondott Trianon után. És szerepe van ma is, amikor Mohács mellett, Sátorhelyen, a tömegsírok felfedezésének helyén reprezentatív emlékparkot építettek.

For this reason, Mohács became a kind of national myth during this period, in the 19th century. And Mohács still has a strong presence in historical memory today. It had a significant role in the 20th century as well: a votive church was built in Mohács, and Governor Miklós Horthy gave a speech there after the Treaty of Trianon. The site continues to play a role even today, with the construction of a representative memorial park in Sátorhely, near Mohács, at the location where mass graves were discovered.

7. Az emlékparkban helyet kap a mohácsi csata fafaragványokból megképzett bemutatója, installációja, valamint egy fogadóépület. Ez a fogadóépület és az egész emlékhely-komplexum jelzi azt, hogy a magyar történelmi gondolkodás, a magyar politikai gondolkodás máig kitüntetett szerepet szán a mohácsi csatának a saját történelmi képének

formálásában. Ezt mutatja az is, hogy nem csupán a történészek, hanem különböző művészeti produkciók is kedvelt témaként használják fel a mohácsi csatát.

The memorial park includes a carved wooden representation of the battle, an installation, and a visitor center. This visitor center and the entire memorial complex indicate that Hungarian historical and political thinking still assigns a distinguished role to the Battle of Mohács in shaping its understanding of the past. This is also evident in the fact that not only historians, but also various artistic productions often choose the Battle of Mohács as a central theme.

II/B. The Czech Perspective: Old defeats in modern disaster myths - The Myth of White Mountain Defeat - Tomáš Knoz

1. Středoevropské historické a politické myšlení dokáže velmi zajímavým způsobem pracovat s pojmy ze starých dějin, a to i tehdy, kdy je potřebuje využít k moderním myšlenkám, k uplatnění moderních aktualizací. Velmi dobře se to týká ve střední Evropě, a o to více v české historiografii Bitvy na Bílé hoře, která se odehrála 8. listopadu 1620. Čili je to jedna z důležitých bitev třicetileté války. A právě tato bitva se stala jakýmsi stereotypem, jakýmsi prvkem vytváření dějné paměti i pro 19. a 20. století. Bitva na Bílé hoře patřila vlastně mezi takzvané velké bitvy, velké porážky a velká vítězství českého národa. Těmi velkými vítězstvími máme na mysli bitvu u Sutoměře, bitvu u Domažlic, nebo třeba z moderních dějin bitvu u Zborova. A z těch velkých porážek, kromě bitvy na Bílé hoře, například bitvu u Lipan, anebo porážku v jednání v Mnichově. Je to tak, že v takzvané bělohorské historiografii se v plné míře naplnilo Masarykovo přání, aby české historické myšlení, které má být nejenom hledící zpět, ale má být konstitutivní, aby moderní historikové následovali Palackého a jeho výklad, výklad českých dějin jako výklad mezi samostatností českou do roku 1620 a mezi dobou úpadku, ve které tři sta let národ trpěl — tak, jak to říká české myšlení. Pojem Bílá hora přitom začíná sloužit jako základní mezník v českých dějinách, který rozhrnuje právě to období stavovského státu, období bratrské, na jedné straně, a na druhé straně období úpadku, které bylo označováno také jako reakční katolicismus, katolická protireformace, nebo habsburský absolutismus.

Central European historical and political thought is capable of working in a very interesting way with concepts drawn from ancient history—even when it needs to use them for modern ideas and contemporary reinterpretations. This is particularly true in Central Europe, and even more so in Czech historiography concerning the Battle of White Mountain, which took place on November 8, 1620. It was one of the key battles of the Thirty Years’ War. This battle became a kind of stereotype, a foundational element in shaping historical memory, influential even in the 19th and 20th centuries. The Battle of White Mountain belonged among the so-called great battles—great defeats and great victories—of the Czech nation. By the great victories we mean, for example, the Battle of Sutoměř, the Battle of Domažlice, or, from modern history, the Battle of Zborov. Among the great defeats, apart from the Battle of White Mountain itself, we may list the Battle of Lipany or the defeat at the Munich Agreement.

In the so-called “White Mountain historiography,” Masaryk’s vision was fulfilled to its full extent: that Czech historical thought should not only look backward but should be constitutive—that modern historians should follow Palacký and his interpretation of Czech history as a narrative divided between national independence up to 1620 and the subsequent period of decline, in which, as the Czech historical consciousness puts it, the nation suffered for three hundred years. The concept of White Mountain thus began to serve as a fundamental

landmark in Czech history, separating on one side the era of the Estates' state and the Unity of Brethren, and on the other side the era of decline—an age often described as one of reactionary Catholicism, the Catholic Counter-Reformation, or Habsburg absolutism.

2. Pojmem Bílá hora přitom nebyla chápána pouze ona osudová bitva, která vlastně netrvala ani příliš dlouho a určitě nebyla tak významná jako některé jiné bitvy třicetileté války. Není tedy myšlena tato bitva sama o sobě, nýbrž i další s ní související události, historické procesy a okolnosti – cesta od samostatnosti české k letům národní poroby. Už jsem zde zmiňoval pojem „tři sta let jsme trpěli“, který se dostal do našich učebnic, ale také do dobového tisku. Pokud mluvíme o bitvě na Bílé hoře, nebo o Bílé hoře, nejde tedy jen o bitvu jako takovou – o srážku císařského a protestantského vojska roku 1620 na pláni u Bílé hory poblíž Prahy – ale o celé období, které se skládá z určité triády událostí: jednak z pražské defenestrace jakožto počátku stavovského povstání roku 1618, dále ze samotné bitvy na Bílé hoře jakožto porážky tohoto povstání 8. listopadu 1620, a v neposlední řadě také ze tzv. staroměstské exekuce, tedy právního a politického vyrovnání se s tímto povstáním ze strany habsburské dynastie a císaře Ferdinanda II., ke kterému došlo 21. června 1621. Je to tedy jakási triáda, která vytváří osu od povstání k jeho porážce a potrestání. Tato osa byla po staletí určována vítěznými Habsburky, avšak v moderní době měla být symbolicky odčiněna – mimo jiné vznikem moderní české státnosti, nebo jak se později ukázalo, československé státnosti roku 1918. Mimochodem, je to velmi důležitý spojník, protože právě rok 1918 představuje třísté výročí stavovského povstání, a rok 1920, kdy byla přijata Československá ústava, připadá na třísté výročí oné osudné bitvy na Bílé hoře.

The term White Mountain did not refer solely to that fateful battle itself—which, in fact, did not last very long and certainly was not as significant as some other battles of the Thirty Years' War. What was meant was not only the battle as such, but also the other related events, historical processes, and circumstances—the entire path from Czech independence to the years of national subjugation. I have already mentioned the phrase “we suffered for three hundred years,” which entered not only our school textbooks but also the contemporary press. When we speak about the Battle of White Mountain—or simply about White Mountain—it is not just about the clash itself between the imperial and Protestant armies in 1620 on the plain near Prague, but about an entire period composed of a triad of events: first, the Defenestration of Prague, marking the beginning of the Estates' uprising in 1618; second, the Battle of White Mountain itself, representing the defeat of this uprising on November 8, 1620; and third, the so-called Old Town Execution (Staroměstská exekuce), the legal and political reckoning with the uprising by the Habsburg dynasty and Emperor Ferdinand II, which took place on June 21, 1621. This forms a kind of triad—a historical axis running from rebellion to defeat and punishment. For centuries, this axis was defined by the victorious Habsburgs; yet in modern times, it was to be symbolically redeemed—among other things, by the establishment of modern Czech statehood, or, as it later turned out, Czechoslovak statehood in 1918. Incidentally, this connection is highly symbolic: the year 1918 marked the three-hundredth anniversary of the Estates' revolt, while 1920—the year the Czechoslovak Constitution was adopted—coincided with the three-hundredth anniversary of that fateful Battle of White Mountain.

3. Čili to má pro konstruování českého a československého národního a státního mýtu veliký význam. Všichni významní čeští historikové období kolem roku 1918, tedy kolem vzniku moderní české státnosti, se museli s problémem fenoménu Bílé hory nějakým způsobem vyrovnat. Většina z nich také následovala ten klasický výklad české modernity na jedné straně a habsburské reakce na straně druhé. Snad jedinou výjimkou byl významný představitel české historiografie Josef Pekař, profesor českých dějin na Karlově univerzitě v Praze a zároveň šéfredaktor Českého časopisu historického, nejvýznamnějšího historického periodika své doby. Prakticky pouze on nějakým způsobem polemizoval s oficiálním výkladem, který byl

vytvořen — zjednodušeně řečeno — dvojicí Jaroslav Goll, významný historik, a Tomáš Garrigue Masaryk, filosof a politik, který konstituoval moderní českou státnost. Jak už vyplývá z toho, co jsem řekl, fenomén Bílé hory se neodehrával pouze v akademickém prostředí, ale zasahoval prakticky i politický a publicistický diskurz, a například prostřednictvím učebnic pronikal i do širšího společenského povědomí.

Thus, it held great significance for the construction of the Czech and Czechoslovak national and state myth. All major Czech historians of the period around 1918—around the birth of modern Czech statehood—had to confront the problem of the White Mountain phenomenon in one way or another. Most of them followed the classical interpretation that contrasted Czech modernity on one side and Habsburg reaction on the other. Perhaps the only exception was the prominent representative of Czech historiography, Josef Pekař, professor of Czech history at Charles University in Prague and at the same time editor-in-chief of the Czech Historical Review (Český časopis historický), the most important historical periodical of its time. He was practically the only one to challenge the official interpretation, which—put simply—had been shaped by two key figures: Jaroslav Goll, a distinguished historian, and Tomáš Garrigue Masaryk, the philosopher and statesman who laid the foundations of modern Czech statehood. As follows from what I have already said, the phenomenon of White Mountain did not unfold solely within the academic sphere—it also deeply affected political and public discourse, and through school textbooks and public education it penetrated into the broader social consciousness.

4. Myšlenka Bílé hory zasahovala celou širokou českou společnost: nemluvílo se o ní jen v parlamentu, ale také ve školách, na schůzích politických stran i v kulturních spolcích — jako by se ta bitva neodehrála před třemi sty lety, nýbrž právě kolem roku 1918, kdy byla v dobovém myšlení mimořádně přítomná. Není proto náhodou, že Masaryk — a nejen on — intenzivně pracoval s dílem Jana Amose Komenského, velkého filosofa a pedagoga, jehož myšlenky upřené do budoucnosti, víra, že „až přejdou vichřice hněvu“ pobělohorské rekatolizace, „vláda věcí tvých k tobě se zase navrátí, ó lide český“, se po Masarykově návratu z exilu staly klíčovým poselstvím pro budoucnost rodícího se Československa. Pojem „odčínování Bílé hory“ se roku 1918 proměnil ve faktický systémový princip zákonodárných iniciativ: vedl ke konfiskaci majetku habsburské dynastie, k zabavení statků části šlechty a k provedení tzv. pozemkové reformy. Vidíme tedy, že události staré tři století výrazně ovlivnily moderní české historické myšlení i podobu české a československé státnosti ve 20. století — a v jistých podobách se, koneckonců, po druhé světové válce přenesly i do myšlení druhé poloviny 20. století.

The idea of White Mountain permeated the entire breadth of Czech society: it was discussed not only in parliament, but also in schools, at political party meetings, and in cultural associations — as if the battle had not taken place three centuries earlier, but rather around 1918, when it was vividly present in contemporary thought. It is therefore no coincidence that Masaryk — and not he alone — worked intensively with the legacy of Jan Amos Comenius, the great philosopher and educator whose forward-looking ideas and faith that “after the whirlwinds of wrath have passed,” referring to the post-White-Mountain period of re-Catholicization, “the rule of thy affairs shall return to thee again, O Czech people,” became, upon Masaryk’s return from exile, a key message for the future of the emerging Czechoslovak Republic. The concept of the “atonement for White Mountain” (odčínování Bílé hory) in 1918 evolved into an actual systemic principle behind legislative initiatives: it led to the confiscation of property belonging to the Habsburg dynasty, the expropriation of parts of the nobility’s estates, and the implementation of the so-called land reform. We can thus see that events three centuries old profoundly shaped modern Czech historical thought and the formation of Czech and Czechoslovak statehood in the twentieth century — and, in certain

forms, they continued to influence social and historical consciousness even in the second half of the twentieth century, after the Second World War.

II/C. The Polish Perspective: Old defeats in modern disaster myths - The Battle of Maciejowice - Mateusz Kurkowski

5. Bitwa pod Maciejowicami, stoczona 10 października 1794 roku, uchodzi za jedną z najbardziej tragicznych klęsk w historii Rzeczypospolitej. Była symboliczna nie tylko ze względu na swoją militarną porażkę, ale przede wszystkim z powodu jej znaczenia w zbiorowej pamięci Polaków.

The Battle of Maciejowice, fought on October 10, 1794, is considered one of the most tragic defeats in the history of the Polish–Lithuanian Commonwealth. It is symbolic not only because of its military failure, but above all because of its significance in the collective memory of the Polish people.

6. Schwytanie rannego Tadeusza Kościuszki, przywódcy powstania, oraz jego słynne słowa „Finis Poloniae” (choć ich autentyczność bywa podważana) stały się trwałym elementem narracji historycznej, wykorzystywanej w XIX wieku przez twórców romantycznych i patriotycznych, jako symbol ostatecznego upadku I Rzeczypospolitej. Maciejowice zostały tym samym wpisane w krajobraz miejsc pamięci.

The capture of the wounded Tadeusz Kościuszko, the leader of the uprising, and his famous words “Finis Poloniae” (though their authenticity is often questioned), became a lasting element of historical narrative. In the 19th century, these words were widely used by Romantic and patriotic writers as a symbol of the ultimate fall of the First Republic. In this way, Maciejowice became inscribed in the landscape of sites of memory.

7. Klęska i pojmanie Tadeusza Kościuszki przez wojska rosyjskie były interpretowane przez późniejsze pokolenia nie jako zwykła porażka militarna, lecz jako ofiara złożona w imię wolności i niepodległości. W kulturze romantycznej postać Kościuszki przybrała niemal mesjanistyczny charakter – samotnego bohatera, który walczył do końca mimo przytłaczających okoliczności. Maciejowice stały się tym samym miejscem symbolicznym – przestrzenią, gdzie kończy się marzenie o wolnej Rzeczypospolitej, ale równocześnie rodzi się legenda o niezłomnym duchu narodu.

The defeat and the capture of Kościuszko by Russian forces were interpreted by later generations not as a simple military failure, but as a sacrifice made in the name of freedom and independence. In Romantic culture, the figure of Kościuszko took on an almost messianic character—as a solitary hero who fought to the end despite overwhelming circumstances. Thus, Maciejowice became a symbolic place: a space where the dream of a free Commonwealth ends, but where at the same time the legend of the nation's indomitable spirit is born.

8. W okresie zaborów i później – w II Rzeczypospolitej – bitwa ta była upamiętniana w literaturze, sztuce i działaniach edukacyjnych. W Maciejowicach powstały pomniki i tablice pamiątkowe, a sama miejscowość stała się miejscem patriotycznych obchodów. Współczesne muzeum w Maciejowicach i coroczne rekonstrukcje bitwy są kontynuacją tej tradycji – próbą utrwalenia zbiorowej tożsamości i upamiętnienia nie tylko militarnej klęski, ale przede wszystkim ducha oporu i walki o niepodległość.

During the period of the partitions and later in the Second Republic of Poland, the battle was commemorated through literature, art, and educational initiatives. Monuments and commemorative plaques were erected in Maciejowice, and the village itself became a site of patriotic celebrations. The contemporary museum in Maciejowice and the annual battle reenactments continue this tradition—an effort to preserve collective identity and to commemorate not only a military defeat, but above all the spirit of resistance and the fight for independence.

9. Pamięć o bitwie pod Maciejowicami nie jest dla Polaków jedynie wspomnieniem porażki. To nie tylko przestroga ale też mit założycielski współczesnego narodu i zarazem opowieść o poświęceniu. Stanowi ona przykład, w jaki sposób narody przekształcają bolesne doświadczenia w fundament tożsamości, kształtując swój stosunek do przeszłości, a także do przyszłości.

The memory of the Battle of Maciejowice is not merely a recollection of defeat for Poles. It serves not only as a warning, but also as a founding myth of the modern nation and a story of sacrifice. It is an example of how nations can transform painful experiences into the foundation of identity, shaping their relationship not only to the past but also to the future.

III. Trauma of modern history - Jiří Němec

1. Je pozoruhodné, že v moderních dějinách se katastrofické mýty našich tří středoevropských národů utvářely kolem událostí bezprostředně souvisejících s první světovou válkou nebo s příchodem druhé světové války. Události, které vyvolaly a stále vyvolávají traumatickou reakci, se všechny staly v období přibližně dvaceti let. Nejednalo se ale tentokrát o osudové porážky na bitevním poli, jako tomu bylo ve starších dějinách, ale o mezinárodněpolitická rozhodnutí velmocí. Jejich důsledky byly pro vývoj daných zemí fatální, nebo byly za fatální považovány. Způsobily odtržení velkých částí území a obyvatelstva od dosavadního státního teritoria nebo dokonce vedly k úplnému zániku státu.

Voiceover: It is remarkable that in modern history, the disaster myths of our three central European nations were formed around events immediately related to the First World War or the coming of the Second World War. The events that provoked and continue to provoke a traumatic reaction all happened over a period of approximately twenty years. This time, however, it was not about fateful defeats on the battlefield, as it was the case in earlier, but about international political decisions by the great powers. Their consequences were fatal, or were considered fatal, for the development of the countries in question. They caused the detachment of large parts of the territory and population from the existing state or even led to the complete disappearance of the state.

2. I nyní budeme v našem výkladu postupovat chronologicky a začneme opět v Maďarsku. Oproti Čechům a Polákům, kteří z první světové války vyšli na straně vítězů a s poválečnými lety si spojují radostné pocity založení nebo obnovení moderního státu, je rok 1920 v maďarské kolektivní paměti spojen s pocitem hluboké křivdy z mírové smlouvy podepsané v Trianonu. Pařížská mírová konference stavěla na ideji národního sebeurčení, a to vedlo k rozštěpení země. Moderní Maďarsko bylo nástupcem poraženého Rakouska-Uherska a v důsledku mírové smlouvy přišlo o území historického uherského státu, kde většinou žila nemaďarská etnika. Avšak s nimi ztratilo Maďarsko rovněž území, které v nemalé míře obývali etničtí Maďaři. Situace byla o to složitější, že na odstoupených územích se nacházela

čtená památná místa tisíciletých dějin Uherského království. Ani po desetiletích se trianonská rána v kolektivní paměti Maďarů zcela nezhojila.

On this occasion also we will proceed chronologically with our interpretation, starting once more in Hungary. In contrast to the Czechs and Poles, who emerged from the First World War on the side of the victors and associate the post-war years with joyous feelings of the establishment or restoration of a modern state, 1920 is associated in Hungarian collective memory with a sense of deep injustice concerning the peace treaty signed at the Trianon in Versailles. The Paris Peace Conference was based on the idea of national self-determination, and this led to the dividing up of the country. Modern Hungary was the successor state to the defeated Austro-Hungarian Empire and as a result of the peace treaty lost territory from the historic Hungarian state, where the majority of the population was non-Hungarian. However, with them Hungary also lost territory that had been inhabited to a not inconsiderable extent by ethnic Hungarians. The situation was all the more complicated because the ceded territories contained numerous heritage sites of the thousand-year history of the Kingdom of Hungary. Even decades later, the wound of Trianon in the collective memory of Hungarians has not completely healed.

III/A. The Hungarian Perspective: Trauma of modern history - Treaty of Trianon –

„No. No. Never.” - Árpád Hornyák

1. Gyakorlatilag aláírása pillanatától konszenzus volt a tekintetben, hogy az országot súlyos igazságtalanság érte. Ez a trauma rányomta a bélyegét a 20. századi magyar közgondolkodásra, napjainkig hat, és nagyban befolyásolta a politika alakulását, legalábbis a 20. század első felében. Egységes volt a közvélekedés arról is, hogy a trianoni béke valójában békediktátum volt, hiszen az nem a tárgyaló felek konszenzusán, hanem az erősebb fél akaratának maradéktalanul a másik félre kényszerítésén alapult, aminek negatív következményeit a teljes magyar társadalom érezte.

From the moment it was signed, there was widespread agreement that the nation had suffered a significant injustice. This trauma left a lasting mark on Hungarian public consciousness throughout the twentieth century, continues to resonate today, and greatly influenced political paths—especially during the first half of the century. Additionally, there was broad consensus that the Treaty of Trianon was not a genuine peace treaty but rather a peace diktat, as it was not based on mutual agreement among the negotiating parties but instead on the unilateral imposition by the stronger side on the weaker. The negative consequences of this were felt by all of Hungary society.

2. Kétségtelen, lehettek olyanok – jobbára egyének, esetleg bizonyos kisebb közösségek –, akik nem érezték a békeszerződés hátrányait. Talán még előnyük is származott belőle. De a megmaradt ország lakosságának elsöprő többsége, ahogy a kisebbség is, sorba került több mint 3 millió elszakított magyar számára is, és még inkább a magyar állam, következésképp a magyar nemzet egésze számára ez súlyos sorscsapás volt. Olyan sorscsapás, ami meghatározta, igen szűk keretek közé szorította az ország lehetőségeit, drámaian megváltoztatta helyzetét a Kárpát-medencében, és amelybe érthetően nehezen tudott beletörödni.

Undoubtedly, some individuals or small communities may not have experienced the disadvantages of the treaty and possibly even benefited from it. However, for the vast majority of the remaining population, over three million ethnic Hungarians separated from their

homeland, and most importantly for the Hungarian state—and thus the Hungarian nation—it was a tragic and destructive event. This event greatly limited the country's options, drastically changed its position within the Carpathian Basin, and, understandably, the country has struggled to come to terms with these consequences.

3. A trianoni béke negatív megítélése ma is általánosnak tekinthető, ám a békeszerződés esetleges megváltoztatásához való hozzáállás 1920 óta jelentős változáson ment keresztül. A fordulat a második világháborús vereségtől datálható, amikor egy nagyon rövid ideig tartó időszakban a magyar társadalom egy részében és a politikai élet bizonyos köreiből élt némi halvány remény arra, hogy a második világháború utáni békerendezés alkalmával Magyarország visszakaphat, illetve megtarthat bizonyos területeket a revíziós évek területi nyereségeiből. Ez azonban végleg szertefoszlott az 1947-es párizsi békeszerződés megkötésével, és a továbbiakban a kommunista időszakban évtizedekig lényegében tabu volt a kérdés.

The adverse perception of the Treaty of Trianon persists widely to this day. Nonetheless, perspectives regarding the potential revision of the treaty have undergone notable change since 1920. This transformation can be traced to Hungary's defeat in the Second World War, when—albeit briefly—there was a faint hope among segments of society and the political elite that Hungary might recover or hold onto certain territories acquired during the revisionist period. This optimism was ultimately extinguished with the signing of the Paris Peace Treaty in 1947, and under the Communist regime, the subject became essentially taboo for many decades.

4. Napjainkban a 105 évvel ezelőtti békeszerződés által teremtett helyzet mind a politikai életben, mind a közvélemény szemében elfogadott tény, amelynek megváltoztatása csak egészen szélsőséges gondolkodású, esetleg borgőzös fejekben merül fel.

Today, the circumstances established by the peace treaty signed 105 years ago are widely accepted in both political circles and public opinion as an established fact—revisions to which are only considered by the most radical or intoxicated individuals.

5. Mit jelentett a trianoni békeszerződés aláírása Magyarország számára? Őszintén szólva semmi mást, csak negatívumot. Területi veszteségeket – hiszen az ország kétharmada került a szomszédos államokhoz –, népességvesztést – hisz a magyar etnikum egyharmada, több mint hárommillió magyar került idegen uralom alá. Az állami szuverenitást korlátozó rendelkezések egész sorát, katonai korlátozásokat – 35 ezer főben maximált haderőt –, fegyverkezési korlátozást, modern fegyvertípusok, harckocsik, repülőgépek hadrendbe állításának tilalmát, az ország állandó, majd 1927-től eseti katonai ellenőrzését.

What were the implications of the signing of the Treaty of Trianon for Hungary? Primarily, it resulted in significant losses. Territorial concessions, with two-thirds of the country being transferred to neighboring nations. Population diminishment, as over one-third of the ethnic Hungarian populace—exceeding three million individuals—came under foreign governance. Additionally, Hungary faced a series of restrictions on its sovereignty, including military limitations that restricted the armed forces to 35,000 personnel; disarmament measures; bans on modern weaponry such as tanks and aircraft; and persistent military oversight. Initially, this oversight was permanent; however, from 1927 onwards, it became periodic.

6. Ezen túlmenően pénzügyi korlátozásokat, jóvátételi fizetési kötelezettséget írt elő Románia, a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság és Olaszország részére. Az államháztartás nemzetközi felügyeletét is előírta a húszas évek közepéig. Ezen túl súlyos gazdasági nehézségeket idézett elő, illetve konzervált. Az országot jelentős mértékben megfosztotta

nyersanyagforrásaitól, gazdasági kistérségek bomlottak fel, nagyvárosok veszítették el háterszágukat, és jelentős területek maradtak felvevőpiac nélkül.

In addition, there were financial restrictions and reparation obligations imposed to Romania, the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, and Italy. The treaty also mandated international supervision of Hungary's public finances until the mid-1920s. It caused or preserved serious economic difficulties: the country was deprived of a large part of its raw materials, regional economic units were dismantled, major cities lost their economic hinterlands, and significant areas were left without markets.

7. Infrastrukturális nehézségekkel is járt, hiszen a vasutak jelentős része is elveszett, nehezen voltak átjárhatók azok a limitált számú határátkelőhelyek, amelyek az ország valamennyi irányába kimenő forgalmat biztosították. És ezen túl talán az egyik legsúlyosabb: a társadalmi feszültségek, amelyeket okozott a trianoni békeszerződés, illetve az azt megelőző évek, amikor is közel félmillió menekült érkezett az elszakított területekről Magyarországra, akiknek elhelyezése, munkához juttatása és így ellátása komoly kihívások elé állította a magyar kormányokat az 1920-as években.

There were also significant infrastructure problems: large parts of the railway system were destroyed, and the few remaining border crossings were not enough to handle traffic in all directions. Perhaps the most serious issue was the social tensions caused by the Treaty of Trianon and the years before it, when nearly half a million refugees arrived in Hungary from the detached territories. Housing, employment, and support for these refugees posed serious challenges for the Hungarian governments throughout the 1920s.

8. És végül, de nem utolsó sorban: külpolitikai elszigeteltséget és állandó gyanakvást is jelentett az utódállamok részéről Magyarország irányába. A békeszerződés egyetlen pozitív hozadéka az volt, hogy az ország négy évszázad után visszanyerte teljes állami függetlenségét. Ám ezt a közvélemény igen csekély része látta be, és el kell ismernünk, túl borsos árat fizetett érte.

Last but not least, the treaty caused foreign policy isolation and ongoing suspicion from the successor states toward Hungary. The only positive outcome was that, after four centuries, Hungary regained full sovereignty. However, very few in the public recognized this, and it must be admitted: the cost paid for it was far too high.

9. Mindez alapján elmondható, hogy a nemzeti katasztrófa mítosza Trianon kapcsán meglehetősen szilárd alapokon nyugszik.

All in all, it can be said that the national catastrophe narrative surrounding Trianon rests on rather solid foundations.

III/B. The Czech Perspective: Trauma of modern history - Munich Agreement

- Jiří Němec

1. Traumatickou vzpomínku v moderní české kolektivní paměti tvoří Mnichovská dohoda velmocí z roku 1938. Po pouhých dvaceti letech existence se Československo, tehdejší stát Čechů, Slováků a také Němců, Maďarů, Poláků a židů, ocitlo tváří v tvář agresí hitlerovského Německa, které využilo národnostního napětí uvnitř československé republiky ke svým imperiálním cílům. Ač byli Čechoslováci připraveni bránit se se zbraní v ruce, v důsledku rozhodnutí velmocenské konference v Mnichově bylo Československo donuceno kapitulovat

odstoupilo velké části svého území Německu. Netrvalo ani půl roku a československý stát pod tlakem třetí říše zanikl úplně. Mnichovská dohoda se tak v české kolektivní paměti stala symbolem jedné z největších moderních národních katastrof. Srovnatelné místo má dnes jen okupace Československa armádami Varšavské smlouvy v roce 1968.

Voiceover: One traumatic memory in the modern Czech collective memory is the 1938 Munich Agreement between the Great Powers. After only twenty years of existence, Czechoslovakia, at that time a state of Czechs, Slovaks, Germans, Hungarians, Poles and Jews, found itself face to face with the aggression of Hitler's Germany, which took advantage of the national tensions within the Czechoslovak Republic to further its imperial aims. Although the Czechoslovaks were willing to take up arms to defend themselves, as a result of the decision of the Great Power Conference in Munich, Czechoslovakia was forced to capitulate, and ceded large swathes of territory to Germany. It took less than half a year for the Czechoslovak state to disappear completely under pressure from the Third Reich. The Munich Agreement has thus become a symbol in Czech collective memory of one of the greatest modern national disasters. Only the 1968 occupation of Czechoslovakia by the Warsaw Pact armies has a comparable place today.

2. Co se vlastně v Mnichově stalo? 29. září 1938 se v Mnichově uskutečnila konference evropských velmocí. Německo zastupoval kancléř a vůdce německých nacistů Adolf Hitler, Itálii fašistický vůdce Benito Mussolini, Velkou Británii premiér Neville Chamberlain a Francii předseda vlády Édouard Daladier. Zástupce československé vlády k jednání přizván nebyl, ačkoliv cílem konference bylo vyřešit napětí mezi demokratickým Československem a nacistickým Německem, neboť hrozilo, že na evropském kontinentu vypukne válka.

Voiceover: What actually happened in Munich? On 29 September 1938, a conference of the European powers was held in Munich. Germany was represented by Chancellor and Nazi leader Adolf Hitler, Italy by fascist leader Benito Mussolini, Great Britain by prime minister Neville Chamberlain and France by prime minister Édouard Daladier. No representative of the Czechoslovak government was invited to the negotiations, although the aim of the conference was to resolve the tension between democratic Czechoslovakia and Nazi Germany, since war was threatening to break out on the European continent.

3. Příčinou mezinárodního napětí ve střední Evropě měl být národnostní útlak v Československu. Podle nacistické propagandy prý Češi vytvořili policejní stát systematicky utlačující své etnické menšiny. Pod státním terorem měly trpět především tři miliony sudetských Němců. Německo už déle nemohlo neutěšený stav snášet a postavilo se na jejich ochranu. Hitler požadoval uznání práva na sebeurčení sudetských Němců a požadoval připojit k Německu československé území, které bylo většinově obydleno německým obyvatelstvem.

Voiceover: The cause of international tensions in central Europe was said to be the oppression of nationalities in Czechoslovakia. According to Nazi propaganda, the Czechs had created a police state that systematically oppressed their ethnic minorities. Three million Sudeten Germans in particular were said to be suffering under state terror. Germany could no longer endure this dismal state of affairs and now stood up to protect them. Hitler demanded recognition of the right to self-determination of the Sudeten Germans and demanded the annexation to Germany of Czechoslovak territory inhabited by a majority German population.

4. Ve skutečnosti se Hitler již dlouho připravoval na válku a dobře vyzbrojené Československo, které bylo smluvním spojencem Francie, stálo v cestě jeho imperiálních snů. Národnostní problémy byly jen zástupným problémem a záminkou k německé dominanci ve střední Evropě.

Voiceover: In reality, Hitler had long been preparing for war; and well-armed Czechoslovakia, a treaty ally of France, stood in the way of his imperial dreams. Nationalities problems were just a proxy issue and a pretext for German domination in central Europe.

5. Přitom nechceme tvrdit, že v Československu neexistovaly národnostní problémy. Opak je pravdou. Byly zde v různé míře od vzniku republiky, ale po letech zmatků se v průběhu 20. let zklidnily, protože mladé republice se dařilo. Avšak do česko-německého soužití nešťastně zasáhla Velká hospodářská krize, která na exportně orientovanou československou ekonomiku tyrdě dopadla. Sociální nespokojenost opět rozdmýchala národnostní problém. Československá vláda, na níž se dlouhodobě podíleli i zástupci demokratických německých stran, navíc měla proti sobě novou, fašistickou Sudetoněmeckou stranu, která vyrostla po vzoru nacistů v Německu a která v posledním roce před mnichovskou konferencí jednala v souladu s Hitlerovými záměry. Všechny návrhy na řešení, které československá vláda politikům Sudetoněmecké strany předložila, byly odmítnuty a napětí se tak uměle stupňovalo. V září 1938 již vyvrcholilo v ozbrojený pokus o sudetoněmecké povstání, na jehož organizaci se podíleli nacistické složky z Německa.

Voiceover: We do not want to claim that there were no problems with nationalities in Czechoslovakia. Indeed, the opposite is true. They had been there in varying degrees since the founding of the republic, but after years of turmoil, they calmed down during the 1920s as the young republic prospered. However, this Czech-German coexistence was unfortunately impacted by the Great Depression, which hit the export-oriented Czechoslovak economy hard. Social discontent once again fuelled the nationalities problem. Moreover, the Czechoslovak government, in which representatives of the democratic German parties had long participated, was now opposed by a fascist Sudeten German Party, which had grown up along the model of the Nazis in Germany and which, in the last year before the Munich Conference, acted in accordance with Hitler's intentions. All the proposals for a resolution presented by the Czechoslovak government to the politicians of the Sudeten German Party were rejected and tension thus artificially escalated. In September 1938, this had already culminated in an armed attempt at a Sudeten German uprising, which was in part organised by Nazi forces from Germany.

6. Vyostření národnostního problému, jež bylo příčinou mezinárodního napětí a hrozby války, tak bylo rozdmýcháváno z Berlína, nikoliv z Prahy. Válku, které se snažili premiéři Velké Británie a Francie podpisem pod Mnichovskou dohodu zabránit, si Hitler přál a – jak se brzy ukázalo – byla stejně pouze o rok odložena.

Voiceover: The escalation of the nationalities problem, which was the cause of international tension and the threat of war, was thus fomented from Berlin, not from Prague. The war that the prime ministers of Great Britain and France tried to prevent by signing the Munich Agreement was Hitler's wish and – as it soon turned out – was only postponed for a year anyway.

7. Pro Československo, jehož vláda i společnost byly připraveny proti agresorovi bojovat, byly důsledky Mnichovské dohody zdrcující. Republika přišla přibližně o třetinu území a obyvatel, přišla o rozsáhlý systém obranných pevností a taktó zmrazena byla vydána na pospas libovůli nacistického diktátora. Neschopnost ubránit se vedlo k rozkladu i uvnitř republiky. Demokratická politika byla zdiskreditována a narůstaly autoritářské tendence. Rozklad dovršil Adolf Hitler v polovině března následujícího roku. Nejprve prostřednictvím slibů a hrozeb přinutil slovenské politiky, aby Slovensko odtrhli od společného státu. Den na to vydal rozkaz okupovat Čechy a Moravu a začlenil je do Velkoněmecké říše. Šest let pak přežívali Češi pod německým protektorátem.

Voiceover: For Czechoslovakia, whose government and society were prepared to fight the aggressor, the consequences of the Munich Agreement were devastating. The Republic lost about a third of its territory and population, lost its extensive system of defensive forts, and, thus crippled, was at the mercy of the Nazi dictator's arbitrary will. The inability to defend itself led to a breakdown even within the republic. Democratic politics was discredited and authoritarian tendencies were on the rise. The breakdown was completed by Adolf Hitler in the middle of March the following year. First, through promises and threats, he forced Slovak politicians to tear Slovakia away from the joint state. The following day, he gave the order to occupy Bohemia and Moravia and incorporated them into the Great German Reich. Then for six years the Czechs survived under the German Protectorate.

8. V české kolektivní paměti proto „Mnichov 1938“ není spojen jen se ztrátou historických území, ale také a především s nemožností bránit zemi před vnější agresí, se zánikem samostatného státu a následným terorem nacistické okupace. Tato „vzpomínka“ byla od počátku naplněna hořkým pocitem zrady, bezmoci a zmaru nadějí. Živou vzpomínku zpřítomňuje zoufalství dobových básníků, o nichž se dnes učí ve školním dějepisu. Zvláště názorné jsou tyto verše Františka Nezvala z básně Zpěv úzkosti:

In the Czech collective memory, therefore, "Munich 1938" is not only associated with the loss of historical territory, but also and above all with the inability to defend their country against external aggression, with the loss of their independent state and the subsequent terror of the Nazi occupation. This "remembrance" was filled from the beginning with a bitter sense of betrayal, helplessness and dashed hopes. The despair of the poets of the time, who are now taught in school history, makes the memory vivid. Particularly illustrative are these verses by František Nezval from his poem Song of Anxiety:

9. Zvoní zvoní zrady zvon zrady zvon

Čí ruce ho rozhoupaly

Francie sladká hrdý Albion

a my jsme je milovali.

V průběhu 20. století byla vzpomínka na „Mnichov 1938“ nejednou politicky instrumentalizována. Údajná „mnichovská zrada“ Západu byla v době vlády komunistické strany používána k legitimizaci režimu, protože komunisté prý jediní nezradili a společně se Sovětským svazem byli připraveni válčit s Německem. Nejširší prostor dostala tato manipulace v historickém velkofilmu Dny zrady od režiséra Otakara Vávry z roku 1973.

Voiceover: Ring, ring the bell of betrayal ring the bell

Whose hands made it swing

France the sweet, proud Albion

and we loved them.

Throughout the 20th century, the memory of "Munich 1938" was more than once politically weaponised. The alleged "Munich betrayal" by the West was used to legitimise the regime during the Communist Party's rule, because the Communists were supposedly the only ones who had not committed betrayal and were ready, together with the Soviet Union, to go to war

with Germany. This manipulation was given the widest scope in the 1973 historical film *Dny zrady/Days of Betrayal* by director Otakar Vávra.

10. Kolektivní vzpomínka na Mnichov nebyla jen propagandistickým nástrojem. Ve společnosti byla živá a ve složitých okamžicích národních dějin 20. století spouštěla v části české společnosti komplex mnichovského porážení a malé národní sebedůvěry. V jiné části společnosti ovšem vedla k odhodlání nepřipustit již nikdy mnichovské selhání. Mnichovanstvím podmíněná nedůvěra k vnějšímu světu definovala také postoje české politické reprezentace po Listopadu 1989 a někdy se nešťastně propisuje do vnímání Evropské unie.

Voiceover: The collective memory of Munich was not just a propaganda tool. It was alive in society and in the difficult moments of national history of the 20th century it triggered a complex of Munich-driven defeatism and low national self-confidence in part of Czech society. In another part of society, however, it led to a determination never to admit the failure of Munich again. This Munich-driven distrust of the outside world also defined the attitudes of the Czech political representation after November 1989 and is sometimes unhappily written into perception of the European Union.

11. Ačkoliv má „Mnichov 1938“ důležité místo v české paměti, není jako negativní vzpomínka připomínán v monumentálním kameni. Malé pomníky najdeme jen v oblasti tehdejších československo-německých hranic v souvislosti s připomínkou obětí ozbrojeného sudetoněmeckého povstání. Pozoruhodný dobový artefakt na krizi roku 1938 se dochoval několik stovek metrů od dnešní česko-rakouské hranice nedaleko Nové Bystřice. Mapu prvorepublikového Československa někdo – snad některý z mobilizovaných vojáků – vytesal do kamene jako výraz odhodlání ubránit svou zemi a umístil ji před sídlo místní vojenské posádky. Na téměř stejném místě stojí kámen s mapou dodnes a nese vznešený název Kámen republiky.

Voiceover: Although "Munich 1938" has an important place in the Czech memory, it is not commemorated as a negative memory in stone monuments. Small memorials are only to be found in the area of the then Czechoslovak-German border when commemorating victims of the armed Sudeten German uprising. A remarkable period artefact of the 1938 crisis has been preserved a few hundred metres from today's Czech-Austrian border near Nová Bystřice. A map of First Republic Czechoslovakia was carved in stone by someone – perhaps one of the mobilised soldiers – as an expression of their determination to defend their country and placed in front of the local military garrison. A stone with a map still stands on almost the same spot today and bears the noble name of the Stone of the Republic.

12. Hrdou vzpomínku na československou mobilizaci připomínají především pozůstatky rozsáhlého systému vojenských opevnění podél tehdejších německých hranic, který byl budován ve 30. letech podle francouzského vzoru. Po roce 1989 mnohé chátrající objekty nadšenci vojenské historie opravili a zpřístupnily veřejnosti. Několik dělostřeleckých tvrzí, např. tvrz Hanička u Rokytnice v Orlických horách, byly přebudovány na muzea připomínající tragické události roku 1938.

Voiceover: The proud memory of the Czechoslovak mobilisation is mainly commemorated by the remnants of the extensive system of military fortifications along the then German border, built during the 1930s on the French model. After 1989, many of these dilapidated buildings were repaired by military history enthusiasts and made accessible to the public. Several artillery emplacements, such as the Hanička Fortress near Rokytnice in the Orlické Mountains, have been converted into museums commemorating the tragic events of 1938.

13. Pochopitelně ani na potupné vojenské obsazení a zánik samostatného státu v březnu 1939 se prostřednictvím kamenných pomníků nevzpomíná. S jedinou výjimkou. Malý památník ve Frýdku-Místku připomíná ojedinělý pokus čs. vojáků zabránit německým jednotkám v postupu.

Voiceover: Understandably, stone monuments do not recall the ignominious military occupation and the end of the independent state in March 1939. With one exception. A small memorial in Frýdek-Místek commemorates a rare attempt by Czechoslovak soldiers to prevent German troops from advancing.

14. Důležité místo v kolektivní paměti na důsledky Mnichova má naopak připomínání obětí nacistické okupace, holokaustu a činů protinacistického odboje. Po celé zemi bychom našli velké množství takových pomníků a památníků. Nejvýznamnější z nich tvoří tiché památníky v Lidicích a Ležákách, vyražděných a vypálených nacisty ve zruďné odplati za smrt zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha. Ty zůstávají trvalým symbolem nacistické hrůzovlády. V roce 2009 vznikl v Praze monumentální památník v libeňské zatáčce, v níž se odvážní českoslovenští výsadkáři z Velké Británie střetli s „pražským katem“ Heydrichem, neboť v kolektivní vzpomínce na český odboj má Operace Antropoid čestné místo.

Voiceover: On the other hand, commemoration of the victims of the Nazi occupation, the Holocaust and the acts of the anti-Nazi resistance has an important place in the collective memory of the consequences of Munich. All over the country we may find a large number of such monuments and memorials. The most significant of these are the silent memorials at Lidice and Ležáky, murdered and burned by the Nazis in monstrous retaliation for the death of the acting Reich Protector Reinhard Heydrich. They remain an enduring symbol of the Nazi horror. And in 2009, a memorial was created in Prague at the corner in Libeň where brave Czechoslovak paratroopers from Great Britain clashed with Heydrich the "executioner of Prague", because Operation Anthropoid has a place of honour in collective memory of the Czech resistance.

III/C. The Polish Perspective: Trauma of modern history - Ribbentrop-Molotov Pact

- Jiří Němec and Mateusz Kurkowski

1. Dvacet let svobodného rozvoje bylo dopřáno obnovenému polskému státu, než se v roce 1939 opět ocitl nad propastí zániku. Někdejší okupační mocnosti z 19. století sice zmizely v důsledku první světové války, ale jejich nástupci – nacistické Německo a bolševické Rusko – s existencí nezávislého Polska nesouhlasili. Jejich vzájemná dohoda o sférách vlivu ve středovýchodní Evropě vedla k novému rozdělení Polska mezi Hitlera a Stalina a také k nové válce, která se postupně rozvinula do války světové. V kolektivní paměti Poláků tak zůstává Pakt Ribbentrop-Molotov trvalou výstrahou.

Voiceover: Twenty years of free development were granted to the restored Polish state before it once again found itself looking over the precipice of extinction in 1939. Although the former occupying powers of the 19th century had disappeared as a result of the First World War, their successors – Nazi Germany and Bolshevik Russia – did not agree with the existence of an independent Poland. Their mutual agreement on spheres of influence in central eastern Europe led to a new division of Poland between Hitler and Stalin and to a new war, which gradually developed into a world war. Thus the Ribbentrop-Molotov Pact remains a permanent warning in the collective memory of Poles.

2. Pakt Ribbentrop-Mołotow, czyli pakt o nieagresji między nazistowskimi Niemcami a stalinowskim Związkiem Radzieckim podpisany 23 sierpnia 1939 roku stanowi symbol końca niepodległej Polski w okresie międzywojennym. Tajny protokół tego porozumienia przewidywał podział Europy Środkowo-Wschodniej między dwa totalitarne mocarstwa. Ta decyzja doprowadziła do agresji Niemiec a potem Związku Radzieckiego we wrześniu 1939 r., na Polskę i upadku niepodległego państwa.

The Ribbentrop–Molotov Pact, or the non-aggression pact between Nazi Germany and Stalin’s Soviet Union, signed on August 23, 1939, stands as a symbol of the end of independent Poland in the interwar period. The secret protocol of this agreement envisioned the division of East-Central Europe between the two totalitarian powers. This decision led to the German invasion of Poland, followed by the Soviet invasion in September 1939, resulting in the collapse of the sovereign Polish state.

3. W pamięci zbiorowej Polaków pakt ten nie funkcjonuje jedynie jako akt politycznego cynizmu, ale jako bolesne potwierdzenie osamotnienia Polski w obliczu zbliżającej się katastrofy. 17 września 1939 roku, gdy Armia Czerwona wkroczyła na wschodnie ziemie Rzeczypospolitej, stało się jasne, że Polska została zaatakowana nie przez jednego, ale przez dwóch sąsiadów – niemieckiego agresora i radziecki reżim – z którymi podpisane miała układy o nieagresji.

In the collective memory of Poles, this pact is not seen merely as an act of political cynicism, but as a painful confirmation of Poland’s isolation in the face of an impending catastrophe. On September 17, 1939, when the Red Army entered the eastern territories of the Republic, it became clear that Poland had been attacked not by one, but by two neighbors—the German aggressor and the Soviet regime—both of which had signed non-aggression agreements with Poland.

4. W polskiej kulturze pamięci pakt ten urósł do rangi symbolu zmywu sąsiednich państw, który w okresie rządów komunistycznych w Polsce był tematem tabu lub przedstawiano go z radzieckiego punktu widzenia. Nie pozwalano także na przedstawienie jego konsekwencji – deportacji ludności polskiej ze wschodnich terenów Rzeczypospolitej przez władze radzieckie i mord na polskich elitach - internowanych oficerach Wojska Polskiego, których symbolem stała się zbrodnia w Katyniu. Dopiero po odzyskaniu niepodległości przez Polskę w 1989 roku temat ten powrócił do debaty publicznej z ogromnym ładunkiem emocjonalnym. Stał się osią opowieści o cierpieniu, zdradzie i manipulacji historycznej. Znalazł wyraz w literaturze historycznej, filmie i edukacji, a miejsca mordu – takie jak Katyń, Ostaszków, Starobielsk czy też miejsce wywózek - Syberia – stały się trwałymi elementami polskiego krajobrazu pamięci.

*In Polish memory culture, the pact has grown into a symbol of collusion between neighboring states. During the Communist era in Poland, it was either a taboo subject or was portrayed strictly from the Soviet perspective. The consequences of the pact were also concealed—particularly the deportation of Polish civilians from the eastern regions of the Republic by Soviet authorities, and the execution of members of the Polish elite, including interned officers of the Polish Army. The most well-known symbol of these atrocities is the **Katyn massacre**. Only after Poland regained its independence in 1989 did this topic return to public debate, carrying a heavy emotional charge. It became a central narrative of suffering, betrayal, and historical manipulation. The pact and its aftermath have since been reflected in historical literature, film, and education. Sites of murder—such as **Katyn**, **Ostaszków**, **Starobilsk**, and places of deportation like **Siberia**—have become permanent fixtures of the Polish landscape of memory.*

5. Miejsca pamięci np. cmentarze w Katyniu, gdzie spoczywają ofiary radzieckiej zbrodni, czy masowe groby na Syberii, gdzie trafiali deportowani Polacy, stały się miejscami pielgrzymek narodowych. Wspomnienie o nich w przestrzeni publicznej i edukacji służy jako przypomnienie o z okrutnych konsekwencjach, jakie niosła za sobą decyzja dwóch totalitarnych reżimów. Ich obecność w zbiorowej pamięci ma nie tylko wymiar historyczny, ale i symboliczny – stanowią pomnik tych, którzy stracili życie w wyniku działań, o których przez wiele lat milczano w Polsce.

Sites of memory, such as the cemeteries in Katyn where the victims of the Soviet crime lie, or the mass graves in Siberia where deported Poles perished, have become destinations for national pilgrimages. Their commemoration in public discourse and education serves as a stark reminder of the cruel consequences of the decisions made by two totalitarian regimes. Their presence in collective memory is not only historical but deeply symbolic—they stand as monuments to those who lost their lives as a result of events that, for many years, were silenced in Poland.

VII. Conclusions - Jiří Němec

1. Kolektivní paměť je jako každá paměť selektivní. Mnohé dějinné události se tak z paměti vytrácejí. Národy střední Evropy ovšem některé dějinné tragédie z paměti vytlačit nechtějí a ani nemohou. Přetváří je v mýty národní katastrofy jako výstražné memento.

Voiceover: Like all memory, collective memory is selective. Many an historical event is thus fading from memory. However, the peoples of central Europe neither want to, nor can they erase certain historical tragedies from their memory. They transform them into national disaster myths as a cautionary memento.